

Tuncay Zorlu*

Oszmán hajó-vízrebocsátási ceremóniák: szokásgyakorlat jelképek és rítusok között

(fordította: Rác Attila)

Eredeti cím: Ottoman Ship Launching Ceremonies: a Practice Between Symbols and Rites, International Review of Turkology, 2008. Vol. 1. Issue 1., pp 55-64.

Absztrakt

Ezen írás célja szerint az oszmán hajóvízrebocsátásokat inkább kulturális, mint műszaki szemszögből közelíti meg, az összehasonlító módszer eszközével, kihangsúlyozva kulturális-társadalmi vonatkozásait. Továbbá megkísérli felhívni a figyelmet a méltóságok és az állami protokoll szerepére a ceremóniák során, azon céllal, hogy meghatározza a tengerről alkotott elképzelés tudatukban elfoglalt helyét, valamint azért, hogy megállapítsa helyét összehasonlítva más palotához kötődő szokásokkal. Kihangsúlyozza a közrendűek ilyen jellegű eseményekkel szembeni érzelmi visszhangját és véleményét, mivel a ceremóniák mindenekelőtt közlátványosságok. Végezetül a résztvevők identitásán és a ceremóniákat uraló jelképeken keresztül megcélozza bemutatni a viszonylag vallásos jellegű ceremóniáktól való elmozdulást a szekulárisabb jellegű ünnepek felé.

A ceremóniák olyan céllal tartott összejövetelek, amelyek során megünnepelnek vagy megjelölnek az adott társadalom társadalmi-kulturális élete tekintetében fontosnak vélt dátumokat és eseményeket. Érdekes nyomokat rejtegethetnek egy korszak politikai, kulturális, művészi, tudományos/műszaki szemszögét illetően. Természetük lényegéből adódóan minden birodalmat különböző protokollokon és ceremóniákon keresztül kormányoznak. Az Oszmán Birodalom is a ceremóniák és protokollok földje volt. Az új szultán trónra emelkedése (cülûs) és karddal való felövezése (kılıç kuşanma), a népek hűségfogadalma (biat), a szultán találkozása alattvalóival a pénteki ima után (Cumâ selâmlığı); a külföldi küldöttek és nagykövetek fogadása; a szultáni flotta kihajózása és visszatérése (donanma-yı hümayûn seferi); a hadjárat kezdete (sefer-i hümayûn); a zsold kifizetése (ulûfe); vallási ünnepek; a szent város, Mekka számára ajándékok küldése (surre alayı); a trónörökös születésnapja (doğum alayı); az első nap

* İstanbul Technical University

az iskolában (bed-i besleme); a körülmetélés (sûr-i hitân); a házasságkötés (düğün) csak néhány alkalom a különböző ceremóniák tekintetében.¹

Csaknem minden szultáni palotával kapcsolatos ceremónia „kedvező időpontját” (*vakt-i muhtar*/választott időpont) hagyományosan a főasztronómus (*müneccimbaşı*) határozta meg. Egy a *Kapudân Pasha* számára címzett birodalmi dekrétumban, aki a *Hifz-i Hudâ* fregatt és az *Iyd-i Nusret* korvett ellátmányal való felszereléséhez, feldíszítéséhez és kihajózásához kért engedélyt a szultántól, II. Mahmud Szultán a következőket mondja:

„*Bir vakt-i mes'udda alarga olunmaları için müneccim başından zâyicesi getirtilib ba'dehû icrâsına mubâşeret oluna*” (Mindenekelőtt hozz horoszkópot a főasztronómustól, hogy a hajók boldogságos időpontban bocsátassanak tengerre.)² Akkor is, amikor a Birodalmi Tengeri Arzenálból (Tersâne-i Âmire) közelgett a kihajózás ideje, a *Kapudân Pasha* hajóját – ami egy *başarda* volt (középméretű oszmán gálya) - lámpással (fener) szerelték fel, és éppen a kihajózás „boldogságos időpontja” előtt egy héttel vonták fel a hajóra a lobogót, melyet a főasztronómus által készített horoszkóp határozott meg.³ Hasonló eljárás volt érvényben a hajó építésének megkezdésekor a tatgerenda kijelölésének eljárása alkalmával is, és később a vízrebocsátásakor is:

“*Tersâne-i Âmirelerinde vaz olunacak kalyon bodoslaması yarınki Pazartesi günü yahut Şa`bân-ı şerifin yedinci Perşembe günü vaz olunmak şıklarından kangısı irâde buyrulacağı istizanını muhtevî arz olunan takrir-i çâkerî bâlâsına kangı gün şereflü ise ol gün vaz olunsun mazmûmunda sadır olan hatt-ı hümayunları karîb-izân-ı bendegânem olmuştur. Yarınki gün ahar şehri olmağla Şa`bân`ın yedinci Perşembe günü şereflu olduğundan Şa`bân`ın yedinci günü tanzim olunmak üzere kapudan paşa kullarına buyruldu, isdar olduğu malum-ı alileri buyruldukta...*” [Amikor egy folyamodványban Szultán Őfelségét megkérdeztem, mely napot, Şa`ban szent havának következő hétfőjét, vagy a hetedik nap csütörtökét szeretné jobban a tatgerenda felállítására, úgy rendelkezett, hogy a kedvezőbb/dicséretesebb napot kell

¹ Az oszmán ceremóniák tárgyában további információk tekintetében lásd DüNDAR ALIKILIÇ, *İmparatorluk Seremonisi* (Birodalmi ünnepek), Istanbul: Tarih Düşünce Kitapları, 2004. Továbbá az Oszmán Miniszterelnöki Archívumban a fentebb említett ceremóniáknak és protokolloknak szentelten léteznek egy külön osztályozó jegyzéke (Teşrifât Kalemi Defterleri). Lásd Başbakanlık Osmanlı Arşivi Katalogları Rehberi (Az Oszmán Miniszterelnöki Archívum Útmutatója), Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (Oszmán Miniszterelnöki Archívum Főigazgatósa), 1995.

² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı (Ottoman Central and Naval Organisation)**, Ankara: TTK, 1988, p. 438.

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, p. 441.

előnyben részesíteni. Mivel Şa`bân arab hónap hetedik csütörtöki napja volt a kedvezőbb/dicséretesebb időpont, ezt a dátum választott ki.ʃ

Úgy tűnik, hogy ennek gyakorlati alkalmazása a főasztronómusok hagyományos feladatai között is megjelent. Habár számos oszmán szultán nagy hangsúlyt helyezett a fentebbi eljárásra, mások - például I. Szultán Abdulhamid és III. Selim - inkább ünnepélynek tekintették, mint szükségszerűségnek. Példának okáért, amikor III. Szelim Szultánt egy elé terjesztett folyamodványban (telhîs) arra kérték, hogy egy tengeri hadjárat ügyén válasszon két időpont között, a következőket mondta: „minden egyes nap Allah napja. Én nem hiszek az asztrológiában (ilm-i nücûm). Én belenyugszom Allah akaratába; a tengeri hadjáratot, amikor megfelelőnek gondolod, elindíthatod, és hasonlóképp cselekedj a háború során is.” Egy ismételt hasonló tartalmú folyamodványra (telhîs) III. Szelim azt mondta: „Tekintettel arra, hogy ez egy hagyomány, legyen ugyanúgy, ahogy ezelőtt volt.”⁵ Egy Şa`bân 1208, azaz 1793-94 márciusára-áprilisára datált archív dokumentum említi a kedvező alkalmat:

„Bundan mukaddemce takdim olunan bir kita takrîr-i çâkerîde beyan olunduğu üzre tersâne-i âmire sahasında inşa olunan iki kita kalyon-ı hümayûnun rûy-ı deryâya tenzîli işbu mâh-ı şabân-ı şerîfin on sekizinci gününe taalluk buyrulmuştu, ancak yine saha-i mezkûrede kurulmak üzere atmış üç zira bir kita kalyon-ı hümayûnun karinesi vaz ve bodoslamaları ihzâr olunmağla zikr olunan iki kita kalyon-ı hümayûnun rûy-ı deryâya tenzîlinden mukaddem yevm-i mezkûrda ihtiyâr olunan vakitte sâlifü'z-zikr atmış üç zirâ kalyon-ı hümayûnun bodoslaması kaldırılıp badehû mâru'z-zikr kalyonlar rûy-ı deryaya tenzîl olunacağı mâlûm-ı âlileri buyruldukta emr ü ferman...” [Egy korábbi Szultán elé terjesztett beadványban (takrîr) a Birodalmi Tengerészeti Arzenálban épített két birodalmi gálya vízrebocsátását Şa`ban 18-dik napjára tervezték. Mivelhogy egy új 63 zira méretű gálya keeljét (gerincét) és fartögerendáját az Arzenálban készítették el, ezért az előbb említett két gálya vízrebocsátása előtt ennek az új gályának a fartögerendáját fogják felállítani ugyanazon meghagyott időpontban.ʃ

Hagyomány volt az is, hogy ünnepséget szerveztek a fartögerenda (bodoslama refî) felállításának alkalmával. A ceremónia alatt elhangzott néhány imádság és a hajóépítésben résztvevő csaknem minden munkás és mérnök ajándékokat és ruhákat kapott. 1209 *Rebî`u`l-*

⁴ Lásd BOA (Ottoman Prime Ministerial Archives). Hatt-ı Hümayûn, no. 10679 (1790-91), 14486 (July-August 1794), 14523 (1805).

⁵A főasztronómusi intézmény (müneccimbaşılık) részletesebb leírását lásd Salim Aydüz, “Osmanlı Devleti’nde Müneccimbaşılık (Chief-astronomy in the Ottoman Empire),” **Osmanlı Bilimi Araştırmaları (Studies of the Ottoman Science)**, Istanbul: Istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1995, pp. 159-207.

⁶ Lásd BOA. Hatt-ı Hümayûn, no. 11264.

evvel 26-dik napján/1794 október 21-én a Birodalmi Tengerészeti Arzenálban egy új gályának szentelt ilyen ceremónia alkalmával egy Mardîni Şeyh (a dél-keleti Mardin város Sheikhje) néven ismert méltóság recitált néhány imát, majd a francia mérnök, a főépítész helyettese (Nikoli Kalfa), két ács, és egy vezető fűrómester ajándékokat és ruhákat kapott, melyek összege 522.5 *kuruş*-ra rúgott.⁷

A vízrebocsátási ceremóniák menete a főasztronómus által meghatározott kedvező időpont szerint általában a Szultán és más méltóságok megérkezésével vette kezdetét. A Szultán részvétele a hajóvízrebocsátási ceremóniakon azon törvény szerint volt kötelező, amely Törvényhozó Szulejmán uralkodásáig vezethető vissza, és amelyet II. Szelim és III. Murad is fenntartott.⁸ Mielőtt a Szultán megérkezett a ceremóniára, trónját drága kelmékkel díszítették fel. 1217/1802-03-ben például egy háromfedélzetes gálya (üç ambarlı kalyon) vízrebocsátási ceremóniája előtt vörös puplint (al çuka), vánkoso khoz pamutszövetet (minderlik kutn) és rózsaszín kelmét (pembe) vásároltak a Szultán trónjának feldíszítéséhez, és az előkészületek teljes költsége mintegy 380.5 *kuruş* volt.⁹ A trón feldíszítése után a *Sadrazam* (Nagyvezír) írásos meghívót (tezkire) küldött a vezető államférfiaknak, úgymint a *Şeyhülislam* (a vallás élet legmagasabb rangú képviselője és az oszmán írástudó osztály vezetője) és a *Kapudân Pasha* (Legfőbb Tengernagy) részére. Az Arzenálban mindegyikük számára külön sátrat állítottak fel. Az ajándéknak szánt ruhákat, amelyeket “*âvize* vagy *askı*” néven neveztek bemutatás céljával a hajótestre terítették. Ezeket a ruhadarabokat az illendőségnek megfelelő részarányban szétosztották s hajó mérnöke, építésze, művezetője és munkásai között. Közvetlenül a vízrebocsátás előtt a *Şeyhülislam* recitálta az imákat. Példaként említhető, hogy 1199 Receb hó 24-én, csütörtökön, azaz 1785. július 2-án I. Abdulhamid Szultán, a Nagyvezír, a *Şeyhülislam* és a *Kapudân Pasha* (Gazi Hasan Pasha) jelenlétében, a *Bed’-i Nusret* nevű gálya vízrebocsátási ceremóniájának alkalmával elhangzott

a *bismillahi mecrâhâ ve mursâhâ* kezdetű Korán-vers, melyben utalás található Noé Prófétára és az Özönvízre, továbbá tartalmazza az „... és abban hajóra szállván; Allah kísérje útján és horgonyvetésében” gondolatot.¹⁰ Miután a *Şeyhülislam* fennhangon elszavalta az imádságokat, kiütötték a *felek*-eket/*felenk*-eket¹¹ és a hajót a csúszdán keresztül vízrebocsátották. Rögtön a

⁷ BOA. Cevdet-Bahriye, no. 7210.

⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, p. 490.

⁹ BOA, Cevdet Bahriye, no. 1281.

¹⁰ Ahmet Vasıf Efendi, **Mehâsinu’l-Âsâr ve Hakâiku’l Ahbâr**. Published by Mücteba İlgürel, Ankara: TTK, 1994, p. 260

¹¹ *Felek* vagy *felenk* egy keresztbe fektetett gerenda, a hajó vagy csónak számára kialakított csúszda része. Lásd: Henry&Renée Kahane and Andreas Tietze, **The Lingua Franca in the**

vízrebocsátás után állatokat áldoztak fel, és a Nagyvezírtől kezdődően a központi közigazgatási hivatalban (dîvanhâne) és az Arzenálban dolgozók teljes személyzetéig a Szultán minden résztvevőnek rangjuknak megfelelően olyan ajándékokat adományozott, mint például cobolybunda (samur kürk), kaftán és hivatali díszruha (hil'at).¹² 1709-ben három gálya vízrebocsátására szervezett ceremónia során Mehmed Pasha, a Legfőbb Tengernagy, *Tersâne-i Âmire* helyszínnel ünnepséget tartott III. Ahmed Szultán tiszteletére. A vízrebocsátást követően a Nagyvezír, a *Şeyhülislam* és Dâmad Ali Pasha cobolybundával lett megjutalmazva, míg a Főadmirális és az Arzenál magas méltóságai díszruhákat (hil'at) kaptak. Valójában a vitorlások korszakában, különösen a XVIII. században, amikor a Szultán valahányszor és bármely okból ellátogatott a *Tersâne-i Âmire*-be, általában egy hozzá illő hatalmas gályára szállt fel és foglalt helyet.¹³ Például, amikor III. Szelim Szultán 1794. **30-dikán szombaton** (a szöveg hiányosan tartalmazza a dátumot) részt vett az *Arslân-ı Bahrî* gálya vízrebocsátási ceremóniáján, egy gályán felállított emelvényen foglalt helyet és onnan nézte a vízrebocsátást.¹⁴ II. Mahmud Szultán ugyancsak részt vett az első hazai gőzhajók, az 1837-ben gyártott *Eser-i Hayır*, illetve az 1839-ben gyártott *Mesîr-i Bahrî* vízrebocsátási ceremóniáján az Aynalıkavak hajógyárban.¹⁵

Egy 1702. augusztus 2-án kelt Isztambul Kormányzójának (*Âsitâne-i Saâdet Kâimmakâmi*) és Isztambul Vámfelügyelőjének (*Istanbul Gümrük Emîni*) címzett birodalmi határozatból tudható, hogy 27 személyt jutalmaztak meg különböző fajta díszköntössel (hil'at) az újonnan épített Főtengernagy Gálya (*Kapudâne-i Hümayûn*) vízrebocsátásának alkalmából. A díszköntösök között a következő típusok voltak megtalálhatók: *hâss-ı cedîd* (új fajtájú díszköntös), *hâssü'l-hâss-ı cedîd*¹⁶ (a legmagasabb értékű új típusú díszköntös), *hâssü'l-hâss-ı*

Levant: Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origine, Istanbul, Ankara, İzmir: ABC, 1988, p. 589.

¹² Hayati Tezel, **Anadolu Türkleri'nin Deniz Tarihi 1**, Istanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 1973, p. 619.

¹³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, p. 49

¹⁴ Şemim Emsen, **Selim III devrinde Osmanlı donanması**, Undergraduate Thesis in History, Istanbul: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, no. 1118, p. 15.

¹⁵ Nejat Gülen, **Şanlı Bahriye: Türk Bahriyesinin İkiyüz Yıllık Tarihi 1773-1973** (The Glorious Navy: The Two-Hundred-Year-History of the Turkish Navy 1773-1973), Istanbul: Kastaş Yayınları, 2001, pp. 64-65.

¹⁶ Pakalın szerint a *hil'at-ı hâssü'l hâs* a legjobb minőségű anyagból készített díszköntös. A *hâssü'l hâs* kifejezés arabul szó szerinti fordításban azt jelenti: a legjobb legjobbika. Ezt a típusú díszköntöst általában a legmagasabb rangú tisztviselőknek és olyan méltóságoknak adományozták, mint például a Şeyhülislam, Mecca Kormányzója stb. Lásd Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü** (Oszmán történelmi szólások és kifejezések szótára), Istanbul: MEB, 1993, vol. I, pp. 833-834.

atık (a legmagasabb értékű hagyományos fajtájú díszköntös), *hâss-ı sâde* (egyszerű díszköntös) *kuşaklık-ı atık* (hagyományos ünnepi selyemöv). A következő tisztségviselőket egyszerű díszköntössel jutalmazták meg: *Tersâne-i Âmire Ağası* (a Főtengernagy segédtszjtje, feladatköre a hajók lőszerellátmányának őrzése és ellenőrzése), *Tersâne-i Âmire Kâtibi* (a Birodalmi Arzenál Főfelügyelőjének különleges titkára, meghatározott kincstári ügyekre vonatkozó feladatkörrel), *Tersâne-i Âmire İcâre Kâtibi* (feladata a hajógyári munkások bérnnyilvántartása), *Tersâne-i Âmire Zindan Kâtibi* (feladatköre a Birodalmi Tengerészeti Arzenálon belüli Fogház foglyainak ügyei); a következő tisztviselőket új típusú díszköntössel (*hâss-ı cedîd*) jutalmazták meg: *Mahzen-i Çûb Kâtibi* (feladatköre a faanyag-készlet nyilvántartása, költségvetése), *Mahzen-i Sürb Kâtibi* (feladatköre a fémanyag-készlet nyilvántartása, költségvetése); a *Tersâne-i Âmire Rûznamçecisi* (a Birodalmi Arzenál Főfelügyelője alá beosztott tisztviselő, a bevételek és kiadások nyilvántartásának feladatkörével) és a *Tersâne-i Âmire Emini* (Birodalmi Arzenál Főfelügyelője) a legmagasabb értékű új típusú díszköntössel (*hâssü'l-hâss-ı cedîd*) lett jutalmazva. A *Nasr-ı Cenk* és a *Feth-i Zafer* gályák vízrebocsátási ceremóniája alkalmával a *Tersâne-i Âmire Kethüdâsı* (a Főadmirális helyettese, feladatköre a parancsok végrehajtása, rendfenntartás és fenyítés) szintén megjutalmaztatott egy bizonyos fajta díszköntössel.¹⁷

Egy Angliából származó példa lehetővé teheti, hogy az olvasó összehasonlítást tehessen. Angliában a Királyi Család a XVIII. század derekán szórványosan elkezdte meglátogatni a tekintélyes csatahajók vízrebocsátási ceremóniáit, majd annak köszönhetően, hogy a rakparti ceremónia garantálta biztonságukat, a század végére látogatásuk egyre rendszeresebbé kezdett válni. Portsmouthban 1794 június 28-án, a második *Prince of Wales* vízrebocsátása adta a királyi család tagjai részt vételének ideáját, amely befolyásolta a ceremóniát. Lincoln idézi:

'A Királyi Család, kíséretével és kísérszemélyzetével egyetemben egy pompás baldachin alatt foglalt helyet, amely nagyszerű helyet biztosított az egész esemény sor megfigyelésére. A hajógyár különböző tisztviselői és szolgálói saját részlegüknek megfelelően jelentek meg, és az egész kikötőt zenekarokkal megrakott hajók és csónakok borították. A hajót Adolphus Herceg keresztelte meg, aki egy üveg vörösbort lendített az oldalához, mialatt a hajó méltóságteljesen siklott a mélység sima felszíne felé a több ezerre rúgó elragadtatott nézősereg

¹⁷İdris Bostan, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire** (Oszmán Tengerészeti Hivatal: Birodalmi Tengerészeti Arsenal a XIX. században), Ankara: TTK, 1992, p. 33, 39, 40, 41, 42, 45, 47.

*tapsa közepette.*¹⁸ Hogy az előkelő férfiak, női rokonaik és barátaik uralkodóvá váltak vízrebocsátók gyülekezetében, folytatódott a század végén. Később különböző társadalmi osztályhoz tartozó hatalmasságok kezdtek megjelenni a ceremóniákon, mivel ezek nézők tömegei előtt alkalmat nyújtottak számukra megmutatni fontosságukat, hazafiasságukat és hajlandóságukat közösségi szolgálat vállalására. Másrészt az ünnepek hírverést jelentettek a város különleges gazdagságának, identitásának, kultúrájának, röviden a polgári büszkeségnek. A résztvevők között kereskedők és üzletemberek voltak megtalálhatók. A megjelenésük mögötti motiváció kétoldalú volt: a haditengerészet támogatásának biztosítása az ellenség és partizánhajók lehetséges támadásai ellen háborús időkben, továbbá a lehetőséget találni egy nyereséggel kecsegtető tengerészeti szerződés megkötésére. A műhelytulajdonosok számára a sikeres vízrebocsátást övező nyilvánosság azt jelenthette, hogy növekedett a jövőbeni megrendelések száma.¹⁹

Habár a hajóvízrebocsátások közösségi események voltak, az oszmán források általában nem szenteltek központi figyelmet a tömegek részvételére, vagy a vízrebocsátási ceremóniák társadalmi dimenziójára, legvalószínűbben annak köszönhetően, hogy a hagyományos török történetírás (vakavuvistlik) a szultáni palotával kapcsolatos eseményekre összpontosított. Mindamellett az arzenál munkásainak rokonait és barátait elvárták, továbbá a közrendű emberek bizonyos távolságból bámulhatták az eseményt. A széles néprétegek érdeklődése a *Swift* gőzös bemutatása iránt, melyet Isztanbuli kereskedők Angliából vásároltak II. Mahmud Szultánnak szánt ajándékként, megerősítik ezt a vélekedést. Ez volt az oszmán vizeken elsőként látható gőzhajó, habár a hivatalos neve 'Sürat' (Sebesség) volt, a köznép meglátván, a 'buğu gemisi', azaz a gőzhajó nevet adták neki, mivel mindkét oldalán kerekek voltak, melyekből füst és gőz gomolygott elő. A Szultán 1829 februárjában Tekirdağ (Rodostó) városába hajózott. Nagy valószínűséggel mondható, hogy ez az utazás felkeltette a tömegek érdeklődését.²⁰

A vízrebocsátás folyamatának másik fontos összetevője a hajó névadása volt. A hajók rendszerint a vízrebocsátási ceremónia során kapták nevüket. Habár nehezen lehet kijelenteni, hogy minden oszmán hadihajónak sajátos és megfelelő elnevezése lett volna,²¹ a hajók

¹⁸Margaretta Lincoln, "Naval Ship Launches as Public Spectacle 1773-1854," **The Mariner's Mirror: The Journal of the Society for Nautical Research**, 83, no. 4 (London: Greenwich National Maritime Museum, Society for Nautical Research, November 1997), p. 468.

¹⁹ Margaretta Lincoln, "Naval Ship Launches as Public Spectacle 1773-1854", pp. 468-9.

²⁰Ali İhsan Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezâreti'nin Kuruluşu, 1789-1867** (Tengerészeti reformok és a Tengerészeti minisztérium megalapítása, 1789-1867), Ankara: TTK, 2001, p. 116.

²¹ Henry Grenville, **Observations sur l'état actuel de l'Empire ottoman**, (ed.) Andrews S. Ehrenkreutz, Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1965, p. 3.

névadásának hagyományról főleg a késő XVIII. századból van tudomásunk. Vâsîf Efendi szerint a hagyomány az volt, hogy az újonnan elkészült gályák kaptak új nevet:

“*Müceddeden inşâ olunan kalyonlara tefe’ül bi’l-hayr ma’razında birer isim vaz’i mu’tad olmağla kariha-i sâbiha-i cihandârîden zikr olunan kalyon Mukaddeme-i Zafer ismiyle tesmiye olundu.*”²² (Mivel az újonnan épített gallionokra a jószerencse kimutatása végett egy-egy névadása szokásban volt, e szép uralkodói szokás szerint, az említett gallionnak a "Győzelem kezdete" nevet adták. – Sudár Balázs fordítása) Egy 1209/1794-95-ből származó birodalmi rendelet kimondta, hogy a hadihajóknak, akár előzőleg vagy későbbben is készültek, és nincsenek elnevezve, megfelelő nevet kell kapniuk. Ugyanabban a dokumentumban a Szultán megparancsolta a *Tersâne-i Âmire Emiri*-nek (Birodalmi Hajóépítő Műhely Főfelügyelője), hogy vessen papírra olyan általa megfelelőnek tartott hajóneveket a fentebb említett hajók számára, és terjessze azokat a Szultán elé a *Kapudân Pasha* által elkészített hajójegyzékkel egyetemben.²³ Példaként hozva, egy Abdulmecid Szultán elé terjesztett jegyzékben hat lehetséges elnevezés szerepelt az 1848-ban vízrebocsátandó gályára vonatkozóan: *Gûh-i Peyker* - "Arc Hegye"; *Burc-ı İkbâl* – „Szerencse Csillagjegye vagy Szerencsés Csillagzat”; *Günüb-ı İkbâl* – „Szerencse Dele/Delelője”; *Şahbâz-ı Deryâ* – „Tengeri Sólyom”, *Necm-i Şevket* – „Nagyság Üstököse”; *Peyk-i Şeref* – „Nemesség Hírnöke”. A Szultánnak a *Necm-i Şevket* (Nagyság Üstököse) tetszett, és ezt választotta az új galya számára.²⁴ Ahogy az eljárásból kikövetkeztethető, a Szultán mondta ki az utolsó szót a hajók elnevezésében. A különböző olyan tényezők, mint például az anyagi forrás biztosítása a hajó elkészüléséhez, ahogy az *Uzunçarşılı* esetében is történt (az *Uzunçarşılı* térség kereskedőinek pénzügyi hozzájárulása alapján épült hajó), a feltűnő külső jellemzők (szín, hajófar, hajóorr vagy hajótest alakja), továbbá a hajó rendeltetése és szolgálati feladata is megfontolás tárgyát képezte. Hősi és eposzi nevek (*Şehbâz-ı Bahrî* – Tengeri Sólyom), vadállatok nevei (*Pelengi Bahrî* - Tenger Tigrise), vallásos elnevezések, utalva az égi segítség kérésére és az ellenség elleni szent háborúra (*Feyz-i Hüda* – Mindenható Adománya), a muszlimok bátorítására és az ellenség elrettentésére tengeri ágyúk nevei is népszerűk voltak (*Berk-i Bahrî* – Tenger Villáma). Számos esetben művészi és mítikus nevek is megjelentek (*Ankâ-yı Bahrî* – Tengeri Phoenix). Az új hajók egyszer-egyszer a gyártás telephelyének, vagy annak a tartománynak, ahol készült, továbbá elsüllyedt vagy

²² Ahmet Vasîf Efendi, **Mehasinu’l-Asar ve Hakaiku’l Ahbar**, published by Mucteba Ilgurel (Ankara: TTK, 1994), p. 393.

²³ 23 BOA. Hatt-ı Hümayûn, no. 14141.

²⁴ Sinan Yakay, **KDZ. Ereğli’de Tersaneciliğin Tarihi ve Tersaneci Ağalar (A hajógyár és agáinak történelme a fekete-tengeri Ereğli-ben)**, İzmit: Kdz. Ereğli Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, 2004, p. 89.

kimustrált hajók nevét kapták. De érdemes megjegyezni, hogy egyetlen tengerjáró hajó sem kapott elnevezést szultánok, Tengernagyok, vagy más hadvezérek, illetve helyek után a vitorlások időszakában egészen III. Szelim regnálásáig, mikor is egy háromfedélzetes gálya épült *Selimiye* névvel.²⁵

Az angol hajók névadását és megkeresztelését szintén a vízrebocsátási ceremónia alatt hajtották végre. Mivel a nyíltvízi hajózás meglehetősen kockázattal és nehézséggel járt, a tengerészek szó szerint a hajóra bízta sorsukat. Ebből adódott, hogy a hajókat vízrebocsátási ceremóniák során keresztelték meg, kiemelve a hajó egyedülálló tekintélyének betudható rituális ünnepélyességet. A keresztelés és vízrebocsátás olyan különválaszthatatlan részei a ceremóniának, amelyek a hajótestet önálló személyiséggel ruházzák fel. Ez rendszerint a hajó tatján történt, ahol egy nagyméltóságú férfiú borral teli kehellyel mondott áldomást a hajó sikeres működésére, hivatalosan is nevet adva a hajónak. A maradék bort a fedélzetre loccsantották. A következő száz év során jelentős változások mentek végbe. A keresztelés menete a fedélzet helyett a rakparton kezdődött, ahonnan úgy hajítottak el egy borosüveget, hogy a bor a hajóorron fröccsenjen szét. A rituális cselekmény áthelyeződése a tatfedélzetről a partra talán azért volt elkerülhetetlen, mivel a tatfedélzetet a csúsztatással végrehajtott vízrebocsátás veszélyei alkalmatlanná tették az ünneplő méltóságok társasága számára. Ezt a hajónévadást annál is inkább kedvelték, mivel azt a partról könnyebb volt végrehajtani, hisz a hajó úgy siklott a vízbe, és a hajó vizet érésének pontos pillanat bizonytalan maradt.²⁶

Beleértve napjaink hajóvízrebocsátásait, nem lehetünk szemtanúi annak, hogy a nők részt vettek és szerepet játszottak az oszmán hajók névadása során. Azonban ahogy Lincoln említ egy angliai esetet, egy hölgy, Miss. Williams nevet adott és megkeresztelt egy hajót 1811-ben. Kis idővel később, 1818-ban, szokásossá vált, hogy a névadó személye nő legyen, bár a keresztszülő neme eleinte nem volt előírva. Viktória Királynő uralkodása (1837-től) a haditengerészet iránti növekvő királyi elköteleződésről tanúskodik. A királynő maga is számos hajót bocsátott vízre, és közreműködése talán magerősítette azt az íratlan szabályt, hogy a névadó személyének nőnek kell lennie.²⁷

A másik jelentős pont, ami megfigyelhető, az oszmán hajók vízrebocsátási ceremóniáinak úgynevezett 'fokozatos szekularizációja' párhuzamosan az európaiakkal. A

²⁵ Az oszmán hajók névadásának hagyományáról részletesebb összegzés tekintetében lásd Tuncay Zorlu, 'Az oszmán hajók elnevezésének rejtett titkai', **Essays in honour of Ekmeleddin İhsanoglu**, vol. 1 (Societies, Cultures, Sciences: a collection of articles), Istanbul: IRCICA, 2006, pp. 633-642.

²⁶ Margaretta Lincoln, "Naval Ship Launches as Public Spectacle 1773-1854", p. 466.

²⁷ Margaretta Lincoln, p. 471.

muszlim vallás fentebb említett képviselői, mint például a sheikek, és legfontosabbikaként a *Şeyhülislam*, a legbefolyásosabb vallási személyek egyre kevesebb szerepet kezdtek játszani, illetve megjelenni a ceremóniák alkalmával. Hasonló megállapítás érvényes az imádságokra és a vallással kapcsolatos szimbólumokra is. A vízrebocsátási ceremóniák során Törökországban manapság szintén alkalmazzák az egy üveg bor szétloccsantását a hajóorron. Bár ez a hajó európai felfogású megkeresztelését jelenti, így vallási rítusra utal, ez Törökországban ironikusan mégis a modernizációt, vagy a szekularizációt juttatják kifejezésre. Et talán a globalizáció következményeként értékelhető, és része annak a közönséges jelenkori gyakorlatnak, amely kívül áll az eredeti értelmezésén.

Mindent egybevetve, az oszmán hajóvízrebocsátások a technikai mellett társadalmi és kulturális események is voltak, melyeket többnyire az Oszmán Birodalom nagyszerűségének egy sor ünnepélyes keretek közötti kifejezése miatt rendeztek meg. Habár a XVIII. század korai éveit megelőzően a vízrebocsátási ceremóniákon részt vevők személye azt mutathatja, hogy ezeket többnyire főleg a nagyméltóságok, a magas rangú elit és a magas hivatal viselők uralták jelenlétükkel, úgy tűnik, a XIX. századtól a nagyközönség részvétele válik láthatóvá.

A vízrebocsátás kedvező időpontjának meghatározása, a hajók feldíszítése, a magas rangú tisztségviselők számára felvert sátrak és a gályára felállított szultáni emelvény, a vezető személyiségek számára küldött írásos meghívók, imák recitálása, az állatáldozatok, a résztvevők és munkások megajándékozása, az új hajók számára megfelelő névadás, ezek mind a birodalom sokoldalú megvilágításának példáit nyújtják azok számára, akik örömet lelnek abban, hogy felfedezzék az oszmán élet cselszövevényeit.